Ludmila ZBANŢ

TRADUCEREA UNOR STRUCTURI ŞI BLOCURI SEMANTICO-SINTACTICE ALE INTENSITĂŢII ABSOLUTE

Comunicarea umană este, atât în interiorul unei limbi, cât şi prin intermediul a două sau mai multe limbi, o formă de traducere. În sensul larg, traducerea înseamnă înţelegerea şi interpretarea originalului. Transpunerea unui text dintr-o limbă presupune totodată însuşirea temeliilor „spirituale" ale acesteia şi comunicarea cu cultura unei comunităţi etnice marcate de trăsăturile ei specifice şi care aparţine, în acelaşi timp, sferei valorilor general umane.

Dezbaterile cele mai fierbinţi privind problemele traductologiei s-au concentrat asupra echivalenţei şi a unităţii de traducere [Bell, 2000, 24-28; Cristea, 2000, 19-97; Hurtado Albir, 2001, 201-234; Newmark, 1999, 50-52 ş.a.]. Diversele criterii de abordare ale nivelurilor de analiză în lingvistică, precum şi interpretările propuse pentru noţiunea de traducere, alte elemente problematice din domeniul de referinţă au determinat apariţia unei multitudini de termeni propuşi pentru a acoperi noţiunile de bază în traductologie – cea de „echivalenţă" şi cea de „unitate de traducere" – fără a se ajunge însă la un consens. Să nu uităm nici de teoreticienii care neagă, în general, posibilitatea traducerii. Orice critică a calităţii traducerilor este interpretată deseori în favoarea atitudinii lor. Credem totuşi că existenţa unei cantităţi enorme de traduceri de tot felul, al căror scop este lichidarea barierelor lingvistice (a sindromului turnului Babel) dintre purtătorii diferitelor limbi, este o dovadă clară a faptului că traducerile sunt posibile şi extrem de necesare.

Acestea fiind spuse, ne vom referi în continuare la unele aspecte ce ni s-au părut relevante în legătură cu traducerea secvenţelor care conţin valoarea de **intensitate absolută (IA).**

Natura pragmatică a monostructurilor şi a **blocurilor semantico-structurale (BSS)** ale IA şi funcţionarea lor nemijlocită în contexte concrete în limba-sursă creează o serie de probleme în ce priveşte redarea pe cât se poate de fidelă a informaţiei incifrate în textele traduse în limba-ţintă. Traducătorul nu caută „echivalente" directe, absolute, ci exprimă aceeaşi realitate prin intermediul limbii şi al culturii-ţintă [Ortega Arjonilla, 2002, 177-205].

Faptul că generarea valorii de IA se produce prin factori expliciţi, dar mai ales impliciţi, obligă traducătorul să recurgă la decodificarea mai multor coduri sau mai multor tipuri de informaţie: referenţială, pragmatică, dialectală, stilistică [Tatilon, 1986, 9-12], păstrând şi reformulând caracterul subiectiv al majorităţii secvenţelor şi textelor create de locutor. Deoarece traducerile sunt marcate, la rândul lor, de subiectivismul traducătorului, textele transpuse comportă o „încărcătură" dublă de subiectivism, fiind supuse unei interpretări, unui transfer hermeneutic de către traducător.

Traducerea structurilor şi BSS ale IA se bazează, în primul rând, pe teoria interpretativă [Seleskovitch, Lederer, 1984; Delisle, 1993 ş.a.], fără a neglija însă contribuţia în această sferă a lingvisticii funcţionale. Privită din acest unghi, traducerea presupune comprehensiunea, decodificarea sau deverbalizarea textului, interpretarea acestuia (a cuvintelor şi a enunţurilor în context) şi recodificarea sau reverbalizarea textului (redându-i coeziunea – care se situează în planul logicii, şi coerenţa – ce

BDD-A20870 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:33 UTC)

ţine de domeniul lingvisticii [Delisle, 1993, 23]).

O traducere calitativă este întotdeauna orientată spre destinatarul său, păstrând fidelitatea faţă de conţinutul textului original şi respectul pentru tradiţiile linguale ale locutorilor limbii-ţintă. Acestea sunt şi principiile aplicate traducerilor unor texte cu caracter pragmasemantic, cum este cazul numeroaselor secvenţe şi BSS ale IA. O astfel de strategie presupune o dublă interpretare a subiectului-cheie în traducere, adică a sensului:

– *ca sens semantic*: domeniu al semanticii tradiţionale, care studiază sensul cuvântului şi al propoziţiei în raport cu afirmaţia conţinută şi cu structura propoziţiei;

– *ca valoare socială sau comunicativă*, care ţine de domeniul pragmaticii, atunci când este vorba de text şi discurs [Bell, 2000, 97].

Pornind de la nivelurile de manifestare a IA, ne-am propus să observăm în articolul de faţă dificultăţile în traducerea unor structuri cu intenseme afixe / afixoide.

Faptul că limbile franceză şi română au diferite baze derivaţionale (după volum şi origine) explică diferenţa de variante oferite de traducători în procesul transpunerii acestui tip de lexic. Dat fiind faptul că în limba română afixele *extra-, super-, supra-, ultra-, hipo-, hiper-* posedă mai mult un caracter livresc, ştiinţific, există tendinţa de a propune, în anumite contexte, nişte soluţii ce ar transmite mai adecvat registrul vorbit al românei:

a) *Je comprends qu'ils aient reculé devant* ***ce coupé superfétatoire*** (M. Proust).

b) *Înţeleg că au dat îndărăt în faţa* ***unui asemenea cupeu*** (M. Proust).

a) *Une telle transmutation, opérée par Mme de Saint-Euverte, d'un salon de lépreux en salon de grandes dames (la derniére forme,* ***en apparence ultra-chic****, qu'il avait prise) [...]* (M. Proust).

b) *Asemenea metamorfoză, operată de doamna de Saint-Euverte, prin care un salon de leproşi se transformase într-un salon frecventat de cele mai mari doamne (era ultima formă,* ***în aparenţă foarte şic****, pe care o luase) [...]* (M. Proust).

a) *Mais les clercs ne furent pas dupés de cette* ***superchérie*** (A. Dumas-tatăl).

b) *Dar copiştii nu se lăsară amăgiţi de acest* ***şiretlic*** (A. Dumas-tatăl).

În exemplele de mai sus, se observă că limba română nu utilizează elemente echivalente celor formate cu participarea prefixelor de intensificare în franceză (*superfétatoire – asemenea; ultra-chic – foarte şic; superchérie – şiretlic*). Lucrurile se explică, se pare, anume prin dorinţa de a exclude folosirea în română a unor formanţi asemănători, care au o alură livrescă, ştiinţifică în contexte ce transmit situaţii cotidiene care nu necesită de fapt un limbaj elevat. Dar afirmaţia respectivă nu trebuie luată *stricto sensu*, deoarece se întâlnesc şi corespondenţe la nivel interlingual:

a) *[…] peut-être pas sans une contrariété bizarre, allant jusqu'à la* ***surexcitation*** *nerveuse, mais à laquelle le nom de remords irait fort mal...* (M. Proust).

b) *[…] poate nu fără o bizară contrarietate, mergând până la o* ***surexcitare*** *nervoasă căreia nu i se potrivea deloc numele de remuşcare*… (M. Proust).

a) *[…] il avait, pour être averti de la froideur qu'on avait à son égard, une véritable* ***hyperacuité*** *sensorielle* (M. Proust).

b) *[…] el era înzestrat cu o adevărată* ***hiperacuitate*** *senzorială care îl avertiza cu privire la răceala manifestată faţă de ei* (M. Proust).

a) *Et quand je repense à toutes les passions, ...au cynisme* ***surnaturel*** *qui s'était emparé de moi...* (E. Cioran).

b) *Şi când îmi vin în minte toate pasiunile... cinismul* ***supranatural*** *care pusese stăpânire pe mine...* (E. Cioran).

Situaţia din exemplele în limba

BDD-A20870 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:33 UTC)

română, citate anterior, ar fi motivată prin opţiunile traducătorilor: 1) folosirea cuvintelor din lexicul ştiinţific într-un context potrivit care produce impresia apartenenţei la limbajul ştiinţific sau la unul asemănător cu el şi 2) folosirea mai frecventă, devenită practic uzuală, a derivatului respectiv (*supranatural*).

Regula tradiţională de combinare a elementelor din registrul livresc şi cel popular se respectă de obicei, dar „*Il existe cependant des incompatibilités entre une base qui possède d'une manière exclussive le trait S savant et les préfixes affectés du caractère P populaire*" [Dubois, 1969, 165-166].

În procesul selectării exemplelor cu afixe / afixoide de intensificare, am depistat un exemplu întrucâtva special:

a) *[…] quelque tante anonyme et dont on n'évoquait le nom que pour parler des femmes restées sans mari après* ***l'hécatombe*** *masculine de la dernière guerre* (A. Makine).

b) *[…] vreo mătuşă anonimă, căreia nu i se pomenea numele decât când se vorbea despre femeile rămase fără soţ după* ***măcelul*** *din ultimul război* (A. Makine).

Formarea cuvintelor cu *héca-* nu a devenit încă un fenomen universalizat, ceea ce explică faptul că în varianta română se aplică procedeul adaptării atunci când *hécatombe* este tradus printr-un cuvânt existent în vocabularul limbii române – *măcel,* utilizat pentru a transmite aceeaşi idee de „pierderi enorme".

În ceea ce priveşte sufixul de intensificare *-issime / -isim*, se observă discrepanţa dintre formele utilizate în limba franceză (în care acest sufix apare tot mai rar şi comportă un efect stilistic special: fie de elocinţă, fie de adresare sau de comunicare oficială, fie dimpotrivă – unul de ironie) şi cele din limba română (unde *-isim* cunoaşte doar o prezenţă foarte sporadică, în puţine forme):

a) *[…] vous dites que se sont les gardes de l'***Eminentissime** *qui ont été chercher querelle à vos musquetaires?* (A. Dumas-père).

b) *[…] prin urmare spui că ostaşii din garda* ***domnului cardinal*** *au căutat ceartă cu muschetarii dumitale?* (A. Dumas-tatăl).

În fraza tradusă în limba română nu se foloseşte un echivalent cu prefixul *-isim* din motivul că, în primul rând, în limba română astfel de forme se întâlnesc rar şi, în al doilea rând, este vorba despre o realitate a vieţii sociale a Franţei din perioada dominaţiei cardinalului Richelieu, care mai era numit *l'Eminentissime*. În exemplul din română se propune o traducere adaptată a noţiunii date pentru a explicita informaţia propusă unui cititor care nu cunoaşte realitatea respectivă din limba franceză. În acelaşi timp, trebuie să se ţină cont şi de faptul că sufixul *-issime* din *Eminentissime* permite o dublă interpretare a lexemului pe care îl generează: fie ca superlativ absolut, fie ca superlativ relativ. În acest caz, iese la suprafaţă dubla natură a sufixului dat, pe care o avea în latină. E greu să precizezi pe unde ar putea trece hotarul dintre cele două tipuri de superlativ formate cu ajutorul lui *-isim / -issime*. Uneori putem sesiza această subtilitate prin intermediul traducerii, însă traducerea este întotdeauna subiectivă, ceea ce nu ne permite să o alegem în calitate de criteriu de separare a celor două valori ale sufixului dat. Un rol de o importanţă deosebită îi revine în asemenea situaţii sintagmaticii sincronice, adică semanticii cuvântului care se combină cu sufixul respectiv şi, în plus, nu este de neglijat anturajul formanţilor de acest gen.

Tot la A. Dumas am inregistrat următorul exemplu:

a) – *Vous êtes donc en fonds? dit Aramis.*

– *Riche,* ***richissime****, mon cher!* (A. Dumas-père).

b) – *Văd că te-ai umplut de parale, se miră Aramis.*

– *Da, dragul meu,* ***sunt putred de bogat****.* (A. Dumas-tatăl).

BDD-A20870 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:33 UTC)

Alegerea făcută de traducător se explică prin faptul că din contextul secvenţei precedente rezultă ideea de IA, căci *richissime* apare ca o repetare a lui *riche*, formând în ansamblu o structură a IA. Traducătorul a efectuat transferul ideii de intensificare (*riche, richissime – sunt putred de bogat*), dar a pierdut întrucâtva din specificul registrului oficial căruia îi aparţin tradiţional formanţii cu *-issime* (ar fi fost mai acceptabilă o formulă neutră de tipul *sunt foarte bogat, extrem de bogat*). Numai în cazul admiterii că e vorba de utilizarea lexemelor respective în stilul limbii vorbite, atribuindu-le o nuanţă de ironie (având în vedere personajul care le pronunţă – muschetarul d'Artagnan), ar fi justificată formula *sunt putred de bogat*.

Prezenţa formanţilor cu *-issime* în limba franceză s-ar explica prin faptul că M. Proust descrie societatea aristocratică din epoca sa, de aceea autorul foloseşte mai multe cuvinte derivate cu ajutorul sufixului respectiv, fapt ce răspunde imperativului unui limbaj ales, propriu societăţii respective:

a) *Et il eut un petit rire qui lui était spécial – un rire qui lui venait probablement de quelque grand'mère bavaroise ou lorraine, qui le tenait elle-même, tout identique, d'une aïeule, de sorte qu'il sonnait ainsi, inchangé, depuis pas mal de siècles dans de vielles petites cours de l'Europe et qu'on goûtait sa qualité précieuse comme celle de certains instruments anciens devenus* ***rarissime*** (M. Proust).

b) *[…] şi râse într-un anumit fel – râs care îl moştenise de la vreo bunică bavareză sau lorenă, ce-l moştenise ea însăşi întru totul de la o străbunică, astfel încât suna aşa, neschimbat de multe secole, în micile şi bătrânele curţi ale Europei, calitatea lui preţioasă putând fi gustată ca aceea a anumitor instrumente vechi şi* ***tot mai rare*** (M. Proust).

M. Proust rămâne fidel stilului său ce conţine fraze de dimensiuni impunătoare, dar toată informaţia care precedă *rarissime* serveşte în calitate de element suplimentar destinat să ne pregătească pentru momentul când va fi utilizată o secvenţă ce transmite o IA. În limba română însă, fragmentul respectiv şi derivatul cu *-issime* s-a tradus printr-o structură ce transmite un superlativ relativ, fenomen motivat (determinat) de faptul că în limba latină formanţii cu *-issimus* erau folosiţi pentru redarea ambelor tipuri de superlativ.

În cazuri mai rare, pot fi întâlnite şi alte forme de adjective în *-issime*, însă contextul în care ele figurează este, de obicei, unul istoric sau care ţine de manifestările unor tradiţii, titluri etc.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

Bell, R.T., *Teoria şi practica traducerii*, Iaşi, Polirom, 2000, 311 p.

Cristea, T., *Stratégies de la traduction*, Bucureşti, Editura Fundaţiei România de mâine, 2000, 196 p.

Delisle, J., *La traduction raisonnée*, Les Presses de l'Université d'Ottawa, 1993, 484 p.

Dubois, J., *Grammaire structurale du français*, Paris, Larousse, 1969, 192 p.

Hurtado Albir, A., *Traducción y traductología*, Madrid, Cátedra, 2001, 695 p.

Ortega Agronilla, E., *Filosofía, traducción y cultura* // Álvarez R. (ed.) Cartografías de la traducción. Del postestructuralismo al multiculturalismo, Salamanca, Ediciones Almar, 2002, p. 177-205.

Newmark, P., *Manual de traducción*, Madrid, Cátedra, 1999, 364 p.

Seleskovitch, D., Lederer, M., *Interpréter pour traduire*. Col. Traductologie, 1, Paris, Didier Erudition, 1984, 216 p.

Tatilon, C., Traduire. *Pour une pédagogie de la traduction*, Toronto, Editions du GREF, 1986, 177 p.

BDD-A20870 © 2004 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:01:33 UTC)